

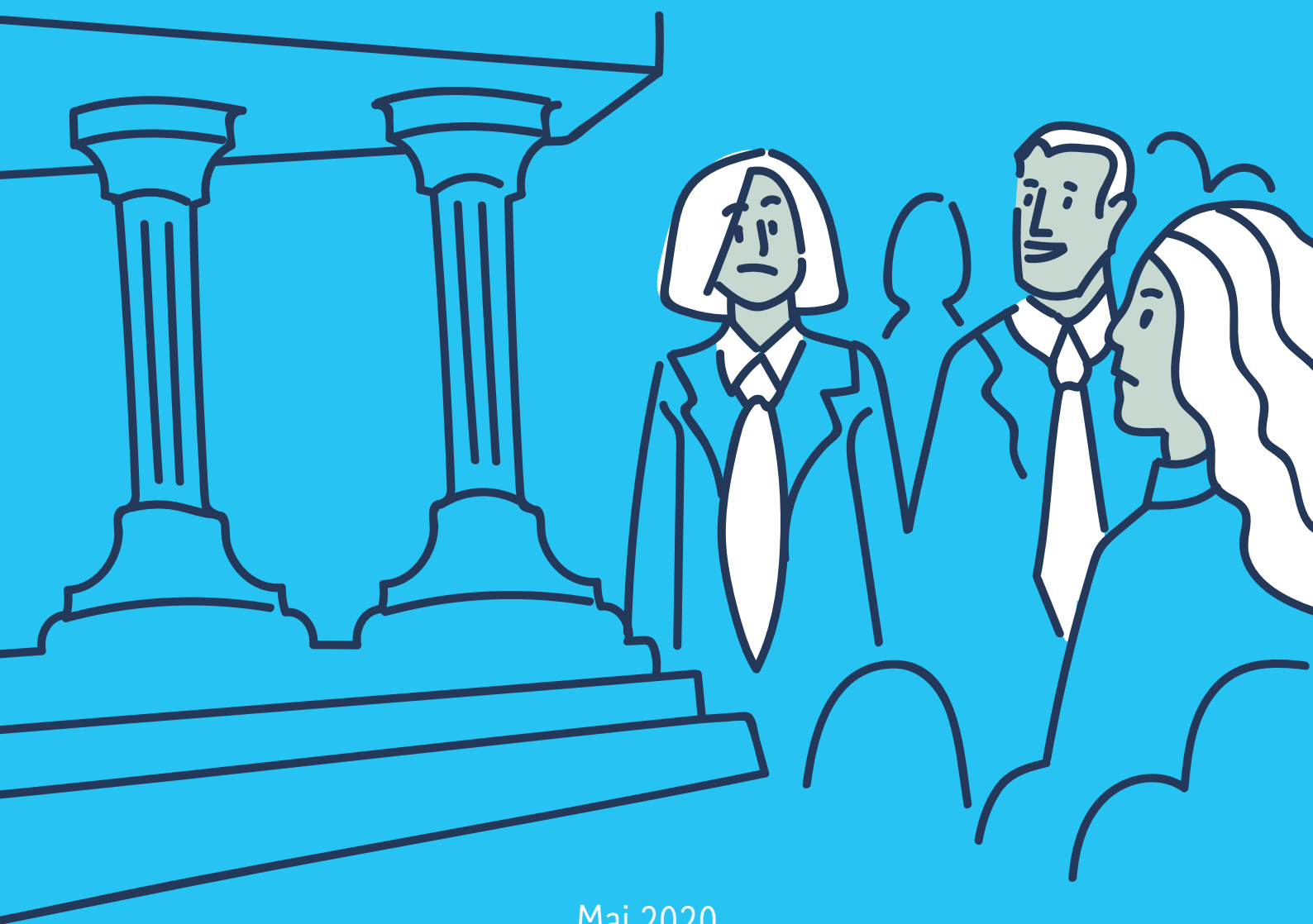
USAID
NGA POPULLI AMERIKAN
OD AMERIČKOG NARODA

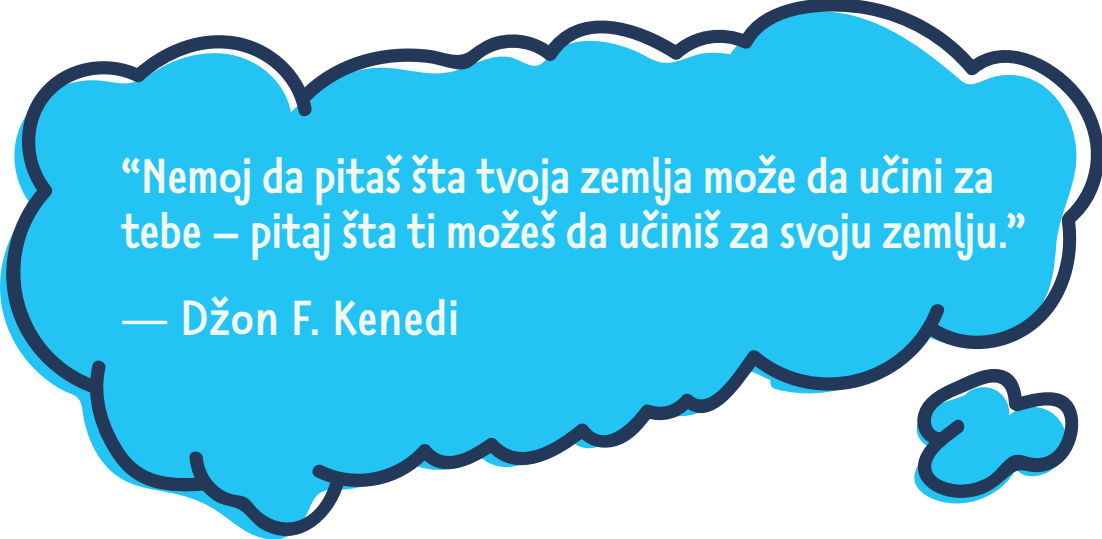
Group for Legal
and Political
Studies

SPROVOĐENJE SOCIJALNE REVIZIJE NA KOSOVU

Praktični priručnik za lokalne organizacije civilnog društva

Maj 2020

“Nemoj da pitaš šta tvoja zemlja može da učini za tebe – pitaj šta ti možeš da učiniš za svoju zemlju.”

— Džon F. Kenedi

Grupa za pravne i političke studije je nezavisna, ne-partijska i neprofitna organizacija koja se bavi javnim politikama, sa sedištem u Prištini, Kosovo.

Naša misija je da vršimo kredibilna istraživanja politika, prava i ekonomije kako bismo pogurali napred politička rešenja koja rešavaju nedostatke i/ili bave se problemima u odgovarajućim dotičnim oblastima politika.

Grupa za pravne i političke studije (GPPS) / Group for Legal and Political Studies (GLPS)

Ulica Rexhep Luci br. 16/1,

Priština 10,000, Kosovo.

Internet: www.legalpoliticalstudies.org

E-mail: office@legalpoliticalstudies.org

Tel/fax.: +383 38 234 456

© Group for Legal and Political Studies, april 2020.

USAID
NGA POPULLI AMERIKAN
OD AMERIČKOG NARODA

Group for Legal
and Political
Studies

SPROVOĐENJE SOCIJALNE REVIZIJE NA KOSOVU

PRAKTIČNI PRIRUČNIK ZA LOKALNE
ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA

Maj 2020

Ovu publikaciju pripremila je Grupa za pravne i političke studije, a podržao je USAID preko aktivnosti Transparentne, efikasne i odgovorne opštine (Transparent, Effective and Accountable Municipalities - USAID TEAM) na Kosovu. Stavovi autora ne odražavaju nužno stavove Agencije Sjedinjenih Država za međunarodni razvoj (USAID) ili vlade Sjedinjenih Država.

SADRŽAJ

KONCEPT SOCIJALNE ODGOVORNOSTI.....7

Zašto lokalne OCD na Kosovu treba da prihvate ideju?.....7

Zašto bi institucionalne vlasti trebalo da prihvate ideju?.....7

ZAŠTO SOCIJALNA ODGOVORNOST NA KOSOVU?.....9

NEKI DETALJI O PRUŽANJU USLUGA NA KOSOVU.....10

INSTRUMENTI ZA SOCIJALNU 10

ŠTA JE SOCIJALNA REVIZIJA?.....14

LOKALNE OCD NA KOSOVU I SOCIJALNA REVIZIJA 15

ZAŠTO JE SOCIJALNA REVIZIJA KORISNA ZA OCD? 17

KAKO SPROVESTI SOCIJALNU REVIZIJU? 18

FAZE I KORACI 18

FAZA 1 – Faza planiranja 18

KORAK 1: Definisavanje konkretnog opsega revizije 18

KORAK 2: Stvaranje legitimiteta na nivou zajednice.....20

KORAK 3: Identifikovanje potencijalnih članova tima za socijalnu reviziju.....20

KORAK 4: Uspostavljanje tima za socijalnu reviziju.....21

KORAK 5: Planiranje procesa.....21

FAZA 2 – Faza prikupljanja informacija 22

KORAK 1: Zvanično uspostavljanje tima za socijalnu reviziju..... 22

KORAK 2: Izrada indikatora učinka za ocenu 22

KORAK 3: Organizovanje redovnih sastanaka tima i poseta Tima za SR.....24

KORAK 4: Mapiranje institucionalnih aktera i organizovanje sastanaka sa njima ...25

KORAK 5: Prikupljanje dokaza i dogovor o krajnjim rezultatima 26

FAZA 3 – Dialogu publik dhe publikimi i të gjeturave.....28

KORAK 1: Razrada strategije za komunikaciju za distribuiranje ključnih nalaza socijalne revizije.....29

KORAK 2: Organizovanje koordinacionih sastanaka Tima za socijalnu reviziju i lica iz opštine.....29

KORAK 3: Razmatranje organizovanja završnog okruglog stolaradi diskusije o oceni.....30

KORAK 4: Koordinisanje javnog dijaloga između građana i odgovornih opštinskih organa vlasti.....31

FAZA 4 – Dalje aktivnosti i očuvanje tempa kretanja 32

OCENA RIZIKA I IZAZOVA: Šta bi OCD trebalo daimaju na umu? 34

ZAKLJUČAK.....35

ZAŠTO OVAJ PRIRUČNIK?

- 1.** On omogućava organizacijama civilnog društva da uvećaju svoju učesničku ulogu i da utiču na opštinske procese odlučivanja!
- 2.** On pruža detaljne informacije o tome kako instrumenti za društvenu odgovornost – inovativan pristup na Kosovu – uspešno utiču i poboljšavaju život zajednice!
- 3.** On nudi sjajan pregled temeljnih principa socijalne revizije i praktične savete!

KONCEPT DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI

Zašto OCD na Kosovu treba da prihvate ideju?

Društvena odgovornost pomaže da se izgradi direktan odnos odgovornosti između naroda i države u današnjem društvu.

Kroz društvenu odgovornost, OCD i građani se direktno uključuju u procese donošenja odluka, što je rezultiralo značajnim poboljšanjem u pogledu pristupa javnim informacijama, direktne procene potrošnje javnih institucija, šireg praćenja pružanja javnih usluga i istražnog procesa za nabavke i praćenja realizacije različitih inicijativa, kroz građanski aktivizam. Ovaj oblik pozivanja institucija na odgovornost dovodi do akcije građana i OCD čiji je cilj da država bude odgovorna, a istovremeno oni imaju podršku drugih aktera kao što su mediji i druge vladine institucije.

Zašto bi institucionalni organi vlasti trebalo da prihvate ideju?

KONCEPT DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI

Sa druge strane, institucije na opštinskom nivou na Kosovu mogle bi da imaju višestruku korist kada koriste takve instrumente. Preciznije rečeno, korišćenjem instrumenata društvene odgovornosti opštinski akteri mogu da dodatno ojačaju saradnju sa svojim zajednicama udružujući napore sa njima u sprovođenju različitih inicijativa koje su zarad većeg cilja i direktno doprinose dobrobiti građana uopšte. Pored toga, direktnim uključivanjem građana u planiranje i oblikovanje opštinskih inicijativa, opštinski akteri povećavaju transparentnost i inkluzivnost uprocesu donošenja odluka i

istovremeno omogućavaju participativnu (učesničku) ulogu građana u planiranju i sprovođenju politike. Najvažnije je da, angažovanjem građana tokom perioda implementacije, udvostručavaju nadzornu ulogu prema uspešnim ponuđačima i na taj način značajno poboljšavaju kvalitet rada i usluga koje pružaju treće strane, istovremeno poboljšavajući demokratsko upravljanje, pružajući građanima proaktivniju ulogu. Očigledno je da osnaživanjem građana putem ovakvih instrumenata opštine mogu značajno da povećaju svoju efikasnost, transparentnost i dobro upravljanje.

Socijalna odgovornost obuhvata direktno angažovanje civilnih organizacija u iskazivanju zahteva za boljim javnim uslugama i višim nivoom odgovornosti kroz bolju lokalnu vlast, što za rezultat ima poboljšan kvalitet usluga¹. Građanski aktivizam nastavlja da bude u srži društvene odgovornosti.

Nesumnjivo, vladine i nevladine institucije širom sveta sve više priznaju instrumente za praćenje odgovornosti kao demokratski oblik unapređenja celokupnog pružanja usluga, kao i u obezbeđivanju transparentnosti.

DRUŠTVENA ODGOVORNOST POSTAVLJA GRAĐANE U SRCE DEŠAVANJA!

Društvena odgovornost, kada se primenjuje na odgovarajući način i u skladu sa kontekstom, pokazala se kao veoma efikasna metoda u značajnom podsticanju transparentnosti, dobrih praksi upravljanja, kao i efikasnosti državnih institucija.

U svetu postoje različiti instrumenti za društvenu odgovornost. Ove instrumente sve više koriste organizacije civilnog društva, sa krajnjim ciljem praćenja upotrebe (i zloupotrebe) javnih sredstava za pružanje kvalitetnih usluga od strane lokalnih samoupravae².

¹ Odeljenje za administrativne reforme i žalbe građana: „Mehanizmi društvene odgovornosti: generički okvir“. Dostupno na: https://darp.gov.in/sites/default/files/Social_Accountability.pdf

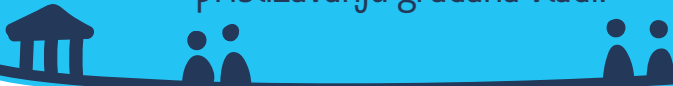
² Grupa za pravne i političke studije: Instrumente društvene odgovornosti kao sredstvo za uspeh odgovornosti. Dostupno ovde: <http://www.legalpoliticalstudies.org/wp-content/uploads/2019/02/GLPS-USAID-TEAM-Monitoring-Report-SA-PETS.pdf>

ZAŠTO DRUŠTVENA ODGOVORNOST NA KOSOVU?

Odgovornost objedinjuje i obavezu države da odgovara za svoje postupke i pravo građana da državu smatra odgovornom.

Instrumenti za društvenu odgovornost su najdelotvornije kada su inovativne i ukorenjene u približavanju građana vladi.

Zajednica neprekidno postaje svesnija svojih prava da se uključi u praćenje i traženje odgovornosti od svojih izabranih predstavnika i traženje transparentnijeg i odgovornijeg upravljanja. Sa druge strane, vlade se suočavaju sa sve većim pritiskom građana koji traže da one postanu odgovornije i transparentnije tokom procesa donošenja odluka.

ZAŠTO DRUŠTVENA ODGOVORNOST NA KOSOVU?

Instrumenti društvene odgovornosti uglavnom se koriste u razvijenim zemljama, gde se transparentno upravljanje redovno i u velikoj meri testira. One zajednici pružaju sredstvo za direktan profesionalni dijalog sa javnim institucijama, osiguravajući da se procesi i politike potpisane na papiru efikasno sprovedu u praksi. Pored toga, raznolikost ovih instrumenata omogućava organizacijama civilnog društva i zajednicama da povećaju svoju participativnu ulogu u procesima kreiranja politika i da ojačaju saradnju sa lokalnim vlastima. Najvažnije je da društvena odgovornost podstiče građanski aktivizam u poboljšanju kvaliteta usluga koje pribavljaju i nude njihove vlade.

Sveukupni cilj mogućnosti primene društvene odgovornosti na Kosovu jeste da se poboljša transparentnost i delotvorna pravičnost sistema javnih nabavki koji uključuju građane u proces odgovornosti.

Na Kosovu, koncept društvene odgovornosti ostaje u velikoj meri nedovoljno poznat, uveden nedavno od strane jedne organizacije civilnog društva kroz pilot projekat³. Dalje, građanski aktivizam i dalje je na prilično niskom nivou, a u većini slučajeva ga pokreću centralne i dobro uspostavljene organizacije civilnog društva, a ne sama zajednica. Pored ovoga, uvođenje instrumenata SR ostaje ključno važno i ako se pravilno primenjuje može značajno da doprinese jačanju građanskog aktivizma na Kosovu, kao i jačanju participativne demokratije i intenziviranju saradnje između građana i donosilaca odluka.

Državni izveštaj za Kosovo za 2019. godinu⁴ naglašava da je postignut određeni napredak u reformi javne uprave i istovremeno priznaje posvećenost delotvornijim linijama odgovornosti. Preporuke Evropske komisije bile su usmerene na povećanje odgovornosti u javnom sektoru kroz stvaranje jasnog okvira za upravljačku odgovornost i delegiranje odgovornosti u javnim institucijama.

³ Grupa za pravne i političke studije: Instrumente društvene odgovornosti kao sredstvo za uspeh odgovornosti. Dostupno ovde: <http://www.legalpoliticalstudies.org/wp-content/uploads/2019/02/GLPS-USAID-TEAM-Monitoring-Report-SA-PETS.pdf>.

⁴ Evropska komisija: Izveštaj za Kosovo 2019. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>

NEKI DETALJI O PRUŽANJU USLUGA NA KOSOVU

Prilagođavanje instrumenata društvene odgovornosti od strane lokalnih organizacija civilnog društva na Kosovu nastavlja da bude osnovno za obezbeđivanje transparentnosti i odgovornosti izabranih političara. Kada se primenjuju instrumenti SR, lokalne OCD mogu imati koristi na više načina, povećanjem svojih kapaciteta, jačanjem svoje uloge, unapređenjem saradnje sa institucionalnim akterima i promovisanjem učesničke (participativne) demokratije i transparentnog upravljanja na Kosovu.

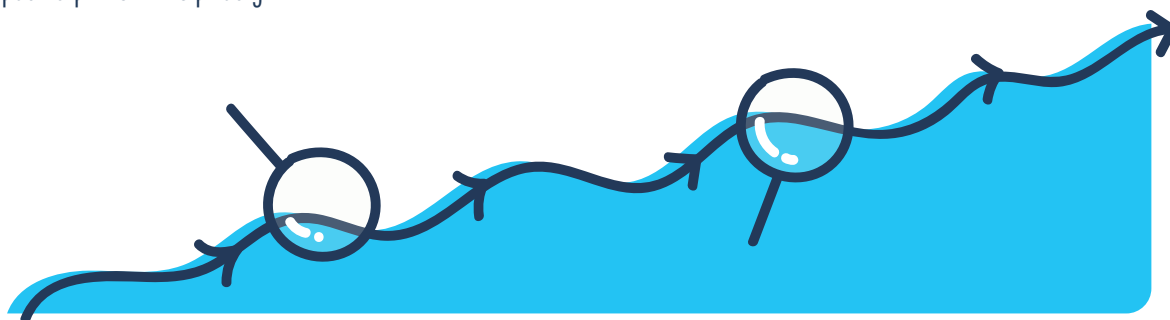
Kao što je rečeno u prethodnim odeljcima, lokalne i centralne vlade mogu imati značajne koristi od društvene odgovornosti, na više načina, što za rezultat ima inkluzivnost tokom procesa kreiranja politika, poboljšanu transparentnost, bolje pružanje usluga i ukupno poboljšanje učinka.

Kada su se instrumenti za društvenu odgovornost prvi put koristili na Kosovu, pokazali su se kao vrlo korisno sredstvo u masovnom okupljanju. Na primer, u Vučitrnu je projekat uspeo da angažuje više od 30 građana u tri različita tima za socijalnu reviziju, radeći u slične svrhe i blisko saradujući sa opštinom. Kao rezultat, pokazalo se da su takvi instrumenti okupili više građana na jednom mestu u poređenju sa bilo kojim javnim konsultacijama koje su sazvale opštinske vlasti. Instrumenti za društvenu odgovornost mogu da omoguće lokalnim organima vlasti da osiguraju zadovoljavajuće učešće građana u različitim aspektima zajedničkog interesa. Najzad, angažovanje kroz takve instrumente pruža opštini sjajnu platformu za predstavljanje dostignuća i pozitivnih rezultata, što kasnije može da se pozitivno tumači tokom izbornog procesa, i za rezultat da donese više glasova.

NEKI DETALJI O PRUŽANJU USLUGA NA KOSOVU

Tokom godina bili smo svedoci da je došlo do značajnih poboljšanja u pogledu javnih nabavki. Prema jednom izveštaju, proteklih godina se pokazalo da proces nabavke preko Interneta na Kosovu značajno poboljšava transparentnost javnih nabavki, kako kod centralnih, tako i kod lokalnih institucija na Kosovu⁵. Međutim, potreba za poboljšanom odgovornošću i transparentnošću ostaje očigledna i služi kao preduslov za stalno unapređenje lokalne uprave na Kosovu.

Pravilno pružanje usluga dovodi do povećanog blagostanja građana i boljeg imidža za zemlju, podsticanja ekonomskog i socijalnog razvoja, kao i potencijalnih stranih investicija. Sa druge strane, građani su i dalje u velikoj meri isključeni iz nadgledanja svojih lokalnih organa vlasti, a saradnja između građana i njihovih predstavnika opština prilično ne postoji.

INSTRUMENTI DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI

Široka lepeza instrumenata SR **omogućava građanima** da koriste različite metode za pozivanje državnih organa na odgovornost. Većina instrumenata omogućava građanima da se direktno uključe u praćenje različitih aspekata i procesa, u različitim fazama implementacije. Krajnji cilj ovih instrumenata je da organizacije civilnog društva i zajednica imaju sredstva za rešavanje njihovih problema na više institucionalizovan i više strukturisan način.

⁵ Kosovski demokratski institut: „Indeks transparentnosti u javnim nabavkama 2018“, str. 9. Dostupno na: <http://kdi-kosova.org/wp-content/uploads/2019/08/50-Index-Transparency-Index-in-public-procurement-2018-ENG-11.pdf>

INSTRUMENTI DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI

U neke od najinovativnijih instrumenata za društvenu odgovornost spadaju sledeće:

SOCIJALNA REVIZIJA – Socijalna revizija podrazumeva inicijative praćenja i nadgledanja koje isključivo vodi zajednica. Dok drugi instrumenti sadrže različite metode, građani ostaju presudni aspekt u sprovođenju aktivnosti socijalne revizije. Kroz socijalnu reviziju, građani imaju za cilj da prate i poboljšaju procese koji su izazivali ozbiljnu zabrinutost u zajednici određenog regiona. Ove inicijative su inkluzivne i mesto su za pokretanje različitih grupa za praćenje, u smislu pola, starosti i profesije. U osnovi, socijalna revizija pokazala se kao snažno motivišuće sredstvo za osnaživanje građanskog angažmana u zahtevanju svog osnovnog prava da se uključe u traženje veće odgovornosti od svojih javnih organa vlasti.

ISTRAŽIVANJE PRAĆENJA JAVNE POTROŠNJE (PETS)

– PETS se sprovodi kroz kvantitativna istraživanja koja se sprovode kako bi se utvrdilo na koji način se javna sredstva dodeljuju i troše kod centralnih i lokalnih organa. Krajnji cilj PETS je da osigura da se dodeljenim sredstvima pravilno upravlja i da postignu svoj željeni uticaj u zajednici kojoj služe. Upotreba PETS pomaže u borbi protiv korupcije i finansijskih zloupotreba. Pokazalo se da je ovaj instrument efikasan za dokumentovanje konačnog pružanja usluga, jer su glavne analize usmerene na korišćenje sredstava. Praćenje troškova dokazalo se kao snažno sredstvo za poboljšanje odgovornosti posebno u javnim finansijama, pružanju usluga i u zemljama u razvoju ovaj instrument se smatra pričom o uspehu protiv korupcije.

GRAĐANSKA POVELJA (CC) – Građanska povelja potiče iz administracije britanskog premijera Džona Mejđžora⁶. Građanske povelje su javne isprave koje izdaju organi vlasti i široko se distribuiraju građanima, a uključuju detaljne informacije o tome koje usluge vlasti planiraju da pruže u datom vremenskom periodu. GP pruža značajne informacije o tome koje se koristi očekuju za građane i koje su konkretne usluge koje vlasti moraju da pružaju. Sa druge strane, građani se uključuju u pružanje konkretnih informacija o uslugama koje pružaju njihove lokalne vlasti. Iako ovaj dokument ne poseduje nikakvu pravnu snagu, često se shvata kao javni ugovor između lokalnih vlasti i zajednice⁷. Kao instrument, ovo se pokazalo kao veoma efikasno u omogućavanju vladama da se upoznaju sa očekivanjima i standardima koje zahteva njihova zajednica, a sa druge strane pruža građanima konkretne informacije i vremenske okvire o uslugama koje pružaju organi vlasti. Ako se uspešno primene, Građanske povelje pokazuju se kao vrlo efikasan instrument za povećanje poverenja građana u svoju vladu, kao i za jačanje saradnje obe strane kroz transparentan pristup.

6 Atlas Corps: „Građanska povelja kao instrument za društvenu odgovornost“. Dostupno na: <https://atlas Corps.org/citizens-charter-as-a-social-accountability-tool/>

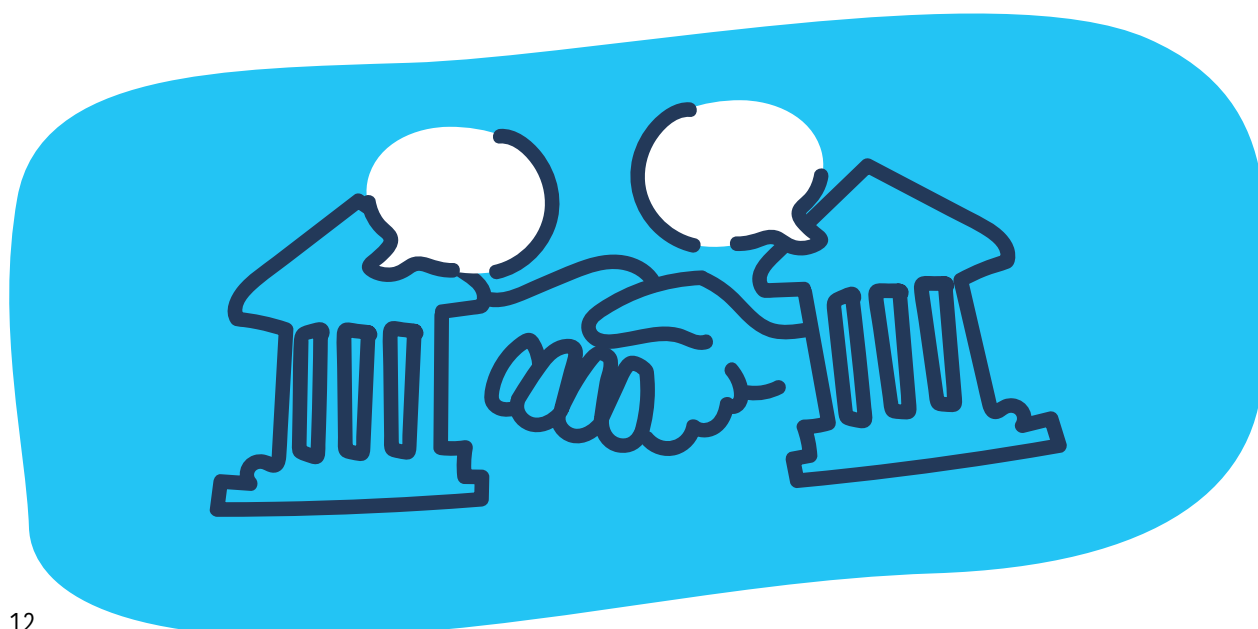
7 Ibid.

INSTRUMENTI DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI

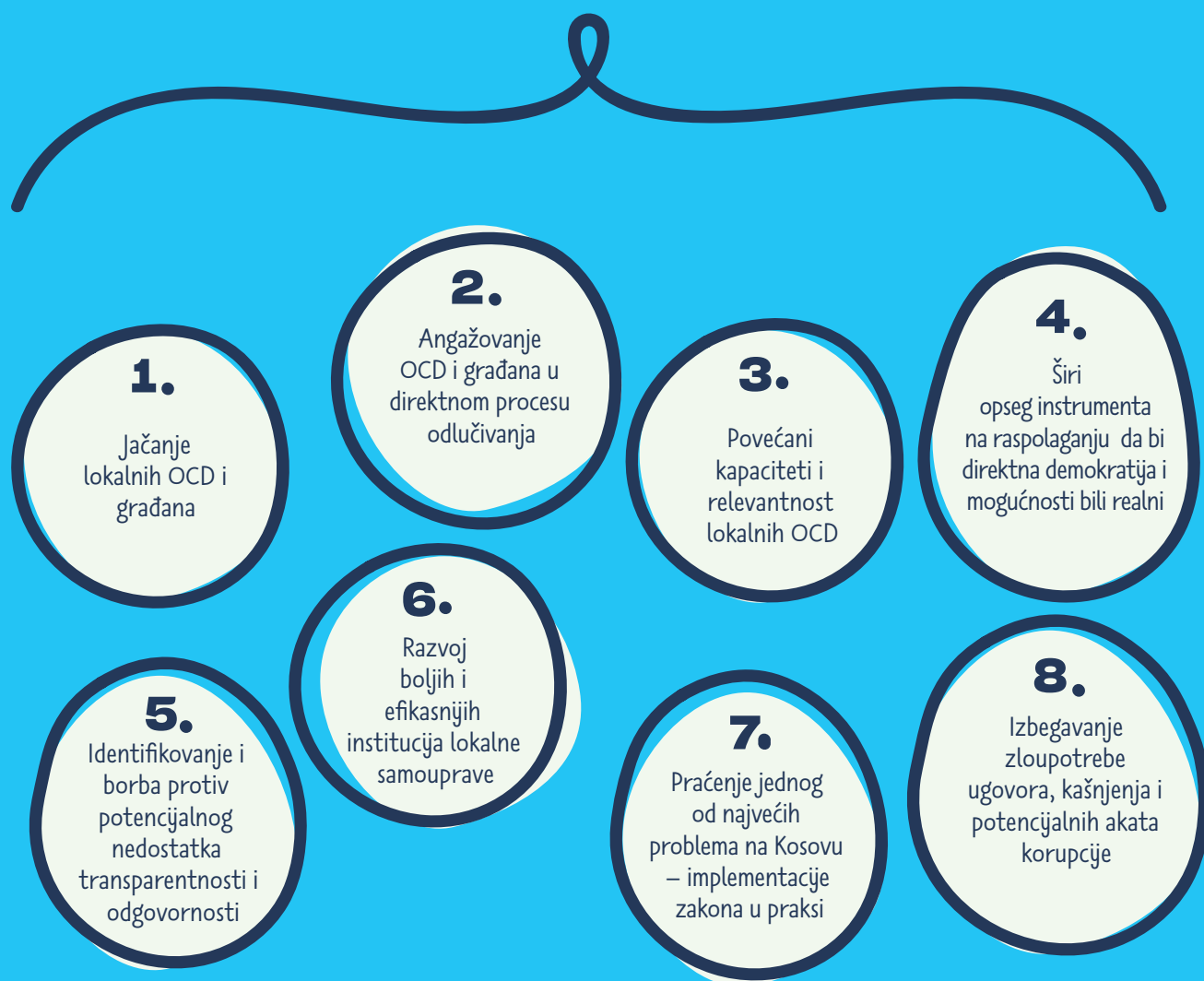
KARTICA GRAĐANSKOG IZVEŠTAJA – Kartica za građanskog izveštaja (CRC) je instrumenat za društvenu odgovornost koji se koristi u mnogim razvijenim i zemljama u razvoju širom sveta. CRC osigurava da građani, kao krajnji korisnici, budu povezani sa opštinskim vlastima nudeći povratne informacije o pružanju javnih dobara i usluga. Ovo nije samo istraživanje javnog mnjenja već instrument koji se oslanja na jasno planiranje prikupljanja informacija, analizu podataka i saopštavanje nalaza lokalnim samoupravama radi poboljšanja pružanja javnih usluga.

UČESNIČKO PLANIRANJE I BUDŽETIRANJE – Učesničko (participativno) budžetiranje omogućava građanima da učestvuju u fazi planiranja budžeta, uključujući tu i proces odlučivanja i praćenje javne potrošnje, nakon što se opštinski budžet odobri. Kao proces, ovo omogućava građanima da kanališu svoje potrebe i postanu glasniji u pružanju podrške procesima i uslugama kojima daju prioritet. Iako mnoge opštine na Kosovu pozivaju građane da učestvuju u fazi planiranja budžeta, interesovanje građana da postanu deo procesa i dalje je vrlo slabo, skoro da ne postoji.

PAKT INTEGRITETA – Pakt integriteta je oblik društvene odgovornosti koji se zasniva na međusobnom sporazumu lokalnih samouprava i stranaka koje su uključene u datu aktivnost, kako bi se unapred dogovorili uslovi i standardi koji treba da se primene za određeni proces nabavke. Jasno se predviđa da se stranke uključene u sporazum obavezuju da će izbegavati bilo kakvu zloupotrebu ili koruptivno ponašanje tokom sprovođenja određene aktivnosti.

KORISTI OD INSTRUMENTATA DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI

ŠTA JE SOCIJALNA REVIZIJA?

Kako lokalne OCD mogu da prilagode socijalnu reviziju kao inovativni instrument društvene odgovornosti kako bi se uvećali transparentnost i odgovornost.

Kosovo se i dalje suočava sa značajnim nedostacima u garantovanju pravilnog i efikasnog pružanja usluga, sa posebnim naglaskom na lokalnom nivou. Pošto je Kosovo mlada zemlja, kosovske institucije još uvek prolaze višestruke reforme u obezbeđivanju ispravnog pružanja usluga i struktura politika⁸. Jedan od najproblematičnijih aspekata koji civilno društvo i međunarodni izveštaji redovno ističu i dalje je nedostatak odgovornosti i transparentnosti vlade. Pored ovoga, aktivnosti praćenja od strane zajednice na lokalnom nivou su vrlo slabe i potrebno ih je značajno poboljšati.⁹

Dalje, saradnja između opštinskih aktera i zajednica jedva da postoji, a OCD nemaju odgovarajuće kapacitete da bi se pravilno uključile u procese donošenja odluka. Kao rezultat ovoga, lokalne samouprave često ne pružaju konkretne informacije o trošenju javnih sredstava i da li aktivnosti nabavke sprovode onako kako je prvobitno dogovoreno.

Dok su kosovski politički predstavnici puni reči obećanja za veću transparentnost i bolji život svojih zajednica, socijalna revizija obezbeđuje da se ta obećanja i stvarno ispoštuju.

Socijalna revizija je mehanizam zasnovan na zajednici koji pomaže da se izgrade mehanizmi provere i kontrole vlasti od dna ka vrhu, koji ocenjuju učinak državnih službi i politika koje vode državni organi, bilo da se radi o opštini ili o centralnoj instituciji.

Socijalna revizija je moćan instrument koja osposobljava OCD i građane da nadgledaju kako lokalni organi koriste javna sredstva i resurse, i da li se institucionalni planovi ostvaruju tako da građani imaju direktnu korist.

Socijalna revizija se smatra jednom od najinovativnijih formi društvene odgovornosti koja doprinosi jačanju institucionalne transparentnosti i boljem korišćenju javnih resursa.

U demokratijama u razvoju, socijalna revizija je veoma uspešna u mobilisanju zajednica da zahtevaju institucionalnu odgovornost za procese koje vode lokalni organi vlasti i koji služe većem dobru.

Budno oko timova za socijalnu reviziju povećava nivo svesti u vezi sa ukupnim pruženim lokalnim uslugama, prirodno poboljšavajući kvalitet administracije u opštini.

Preko socijalne revizije, OCD će postati glasnije u prevenciji potencijalne zloupotrebe i korupcije, putem detaljnog analiziranja svih raspoloživih dokumenata i njihovog upoređivanja sa realnom situacijom, kroz direktno praćenje i nadgledanje implementacije određene aktivnosti nabavke na opštinskom nivou.

Na kraju, socijalna revizija jača učesničku demokratiju putem direktnog ohrabivanja i osnaživanja građanskog aktivizma, sa ciljem da traže svoja ustavna prava u vezi sa uslugama i beneficijama na koje imaju pravo.

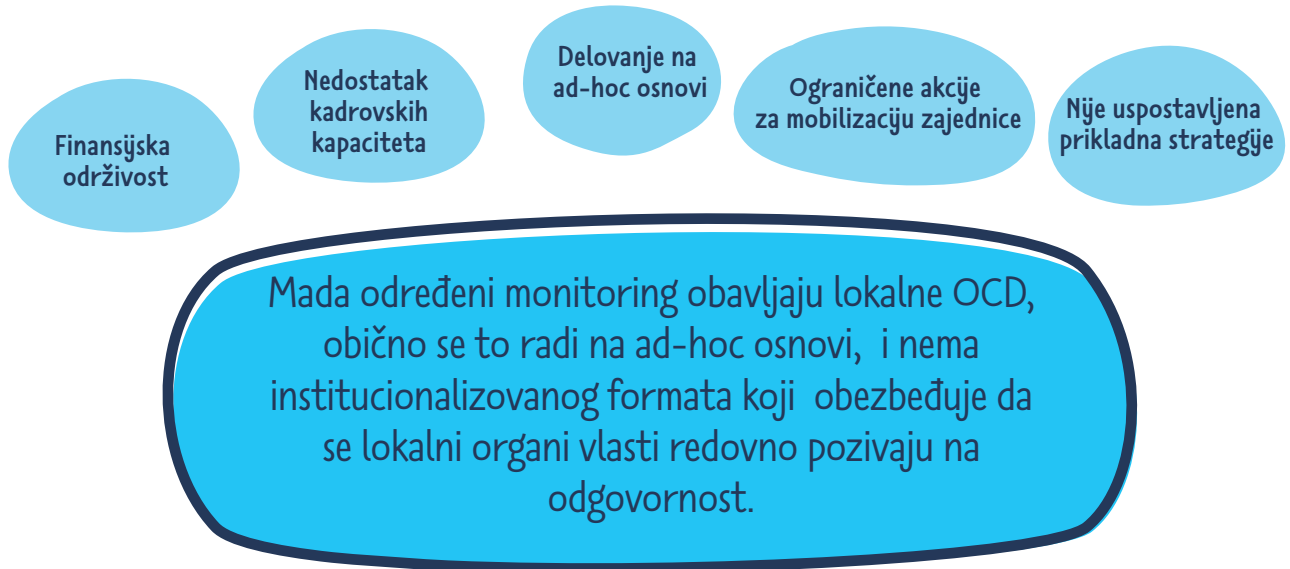
⁸ Evropska komisija Državni izveštaj za Kosovo 2019. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf> (pg. 9)

⁹ Kërkohet që qytetarët të marrin më shumë pjesë në vendimmarrjen për investimet kapitale. Dostupno na: <https://ekonomiaonline.com/uncategorized/kerkohet-qe-qytetar-et-te-marrin-shume-pjese-ne-vendimmarrjen-per-investimet-kapitale/>

LOKALNE OCD NA KOSOVU I SOCIJALNA REVIZIJA

Prema Izveštaju Evropske komisije za Kosovo 2019. za Kosovo, u protekloj godini postignut je značajan napredak u unapređenju saradnje između civilnog društva i centralnih institucija¹⁰. Ipak, takav isti napredak nije primećen za lokalne organizacije civilnog društva, koje su i dalje neujednačene i manje uključene u procese politike i donošenja odluka na opštinskom nivou.

Neki od glavnih izazova sa kojima se suočava većina lokalnih OCD na Kosovu su sledeći:

Uzimajući u obzir ove evidentne izazove na lokalnom nivou, praćenje opštinskih akcija jedva da postoji i snažno se oslanja na finansijske i ljudske kapacitete lokalnih organizacija. Uz neke izuzetke, većina lokalnih OCD suočena je sa svakodnevnim ograničenjima u ostvarenju svoje uloge prema mandatu. Većina aktivnosti koje preduzimaju lokalne organizacije ne daju željeni uticaj, uglavnom zbog nedostatka kapaciteta.

Inovativni mehanizmi kao što je društvena odgovornost ostaju šire nepoznati za mnoge OCD lokalnog nivoa na Kosovu. Iako se neke akcije odvijaju kroz mobilizaciju zajednice, one su obično nestrukturisane i nemaju konkretne rezultate. Zato će ovaj praktični priručnik poslužiti kao odlična polazna tačka za lokalne OCD da se upoznaju sa konceptom i na kraju ga primene u praksi.

Koncept društvene odgovornosti uveden je na Kosovo 2018. godine po prvi put. Preciznije, aktivnost USAID Transparentne, efikasne i odgovorne opštine sastala se sa Grupom za pravne i političke studije (GLPS), organizacijom centralnog nivoa, sa svrhom da se angažuju u pilot-projektu gde je trebalo da se koriste dva instrumenta društvene odgovornosti u opštinama Priština i Vučitrn.

¹⁰ Evropska komisija: Izveštaj za Kosovo 2019. str. 9. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>

U 2019, GLPS je testirao dva instrumenta društvene odgovornosti u Prištini i Vučitrnu: Socijalna revizija (SR) i Istraživanje praćenja javne potrošnje (PETS). U periodu od 9 meseci ostvareni su zapaženi rezultati.

PRIČA O USPEHU

U opštini Priština, tim za socijalnu reviziju uspeo je da ubedi opštinu da promeni ugovorni autoritet i otvori nov postupak nabavke zbog velikih kašnjenja u izvršenju završnih radova za rekreativni park

PRIČA O USPEHU

U nekim selima oko Vučitrna, tim za socijalnu reviziju uspeo je da se dogovori sa opštinom da se obezbede lekarske posete za stomatološku i drugu medicinsku negu za učenike na svakih šest meseci.

PRIČA O USPEHU

Zahvaljujući aktivnosti socijalne revizije, tri škole u udaljenim oblastima oko Vučitrna su sada opremljene bezbednosnim merama. Trideset (30) članova, vođeni od OCD, redovno su zagovarali kod opštinaru da se ovo pitanje reši.

PRIČA O USPEHU

Tim za socijalnu reviziju u Vučitrnu uspeo je da poveća učestalost praćenja zdravstvenih centara od strane opštinskih organa.

PRIČA O USPEHU

U Prištini, jedan tim za socijalnu reviziju dogovorio se sa opštinom o boljem regulisanju svih opasnih delova (tj. uklanjanje oštih uglova, šrafova, oštećenih delova) iz rekreativnog parka koji je nedavno stavljen u funkciju.

ZAŠTO JE SOCIJALNA REVIZIJA KORISNA ZA LOKALNE OCD ?

Koristi od korišćenja socijalne revizije na Kosovu su raznovrsne, konkretnije za jačanje uloge lokalnih OCD i građana koji ostaju u centru ovog procesa.

Socijalna revizija, kao sredstvo društvene odgovornosti, direktno doprinosi podizanju važnosti lokalnih OCD na Kosovu. Socijalna revizija sadrži akcije koje vodi zajednica, a građanima omogućava da povećaju svoju ulogu pružajući im instrument da izabrane predstavnike pozivaju na odgovornost, i to ne samo jednom u četiri godine kada se održavaju izbori, već redovno.

Dok koriste Socijalnu reviziju kao instrument, građani imaju tendenciju da se ujedine i mobilišu kako bi ocenili i pratili učinak vlasti, njihove politike, a i toga kako oni utiču na politiku, a time i na zajednicu.

Ako ih lokalne OCD pravilno koriste, socijalna revizija će im obezbediti smisleno strukturisanu platformu da predstavljaju njihovu glasačku populaciju i povećaju svoju ulogu u zajednici.

Socijalna revizija omogućava lokalnim OCD da se direktno uključe u procese donošenja odluka na opštinskom nivou. Kao rezultat toga, oni će postati aktivniji i angažovaniji u unapređenju lokalnih samouprava.

Pored ovoga, socijalna revizija pruža lokalnim OCD širi spektar instrumenata koje omogućavaju neposrednu demokratiju, prilike i stvarnost. Uz to, omogućava se da OCD identifikuju potencijalni nedostatak transparentnosti i odgovornosti i da se bore protiv toga.

Slično ovome, lokalne OCD mogu da bolje identifikuju potencijalno loše upravljanje opštinskim ugovorima, kašnjenja i potencijalna koruptivna dela. Kao rezultat toga, organizacije mogu da postanu važan faktor u razvoju boljih i efikasnijih institucija lokalne uprave.

Najvažnije je da kroz socijalnu reviziju lokalne OCD budu u stanju da se izbore sa jednim od najvažnijih pitanja na Kosovu, sprovođenjem zakona u praksi.

Kroz socijalnu reviziju, lokalne OCD će olakšati proces pružanja mogućnosti / foruma za građane da u realnom vremenu proveravaju svoje rukovodioce, jer politike, projekti koji se izrađuju ili sprovode, pomažu u izgradnji transparentnosti, istovremeno edukujući građane za njihovu ulogu u demokratiji. Socijalna revizija je efikasno sredstvo društvene odgovornosti jer daje glas i snagu marginalizovanim socijalnim grupama koje se često pogrešno previđaju.

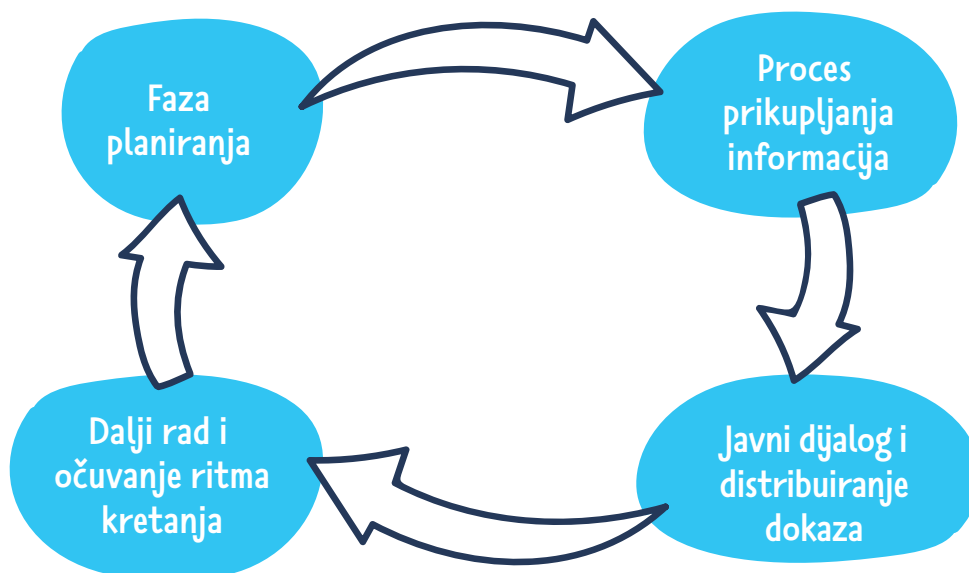
Ovo pomaže lokalnim OCD da imaju uticaja, koristeći pravo da se informišu o tome šta vlada radi, kako postupa i kako sprovodi politike. Pošto su politike apstraktne, pomoću ovog instrumenta, a preko lokalnih OCD, ljudi mogu da se uključe i informišu o tome kako te politike utiču na društvo konkretnim akcijama.

Na kraju, socijalna revizija pomaže lokalnim OCD da deluju nezavisno, jer su aktivnosti socijalne revizije obično nestranačke, što ostaje ključni princip procesa. Pošto organizacije i zajednice kroz socijalnu reviziju žele da se bave pitanjima koja imaju veću važnost, politički uticaj i pripadnost smatraju se neprikladnim.

KAKO IMPLEMENTIRATI SOCIJALNU REVIZIJU?

FAZE I KORACI

Da bi se socijalna revizija uspešno sproveda, potrebno je razmotriti nekoliko faza tokom procesa primene. Da bi proces imao uticaja, lokalne OCD trebalo da razmotre i uključivanje svih relevantnih aktera da bi osigurali inkluzivan proces. **Socijalna revizija bi trebalo da ima jasan vremenski okvir za sprovođenje, kao i planirane rezultate za svaki period. Ovaj priručnik daje detaljno objašnjenje za svaku fazu tokom procesa socijalne revizije.**

FAZA 1 - Faza planiranja

Prva faza služi kao početni period za uspostavljanje procesa društvene revizije. Tokom ovog perioda, organizacija bi trebalo da se fokusira na identifikaciju opsega socijalne revizije, da obezbedi pribavljanje relevantnih dokumenata i identifikovanje potencijalnih članova koji će se pridružiti timu za SR.

Potrebno je preduzeti sledeće korake:

KORAK 1: Definisavanje konkretnog opsega revizije
(uspostavljanje operativne arhitekture za efikasno sprovođenje socijalne revizije, tj. aktivnosti nabavke, pružanje usluga, itd.)

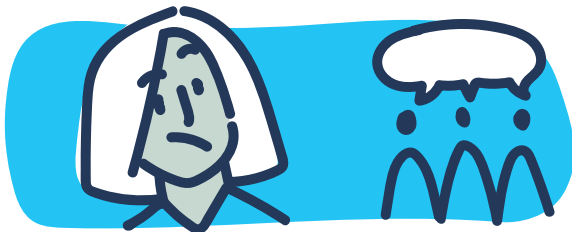
FAZA 1 - Faza planiranja

KOJI KRITERIJUMI TREBA DA SE RAZMOTRE KADA SE VRŠI IZBOR OPŠTINSKOG PROJEKTA?

Opštine širom Kosova realizuju različite projekte u određenom vremenskom periodu, tako da je odabir odgovarajućeg projekta koji će tim za socijalnu reviziju da nadgleda i dalje veoma zahtevan proces i treba da se razvija na osnovu preciznih kriterijuma za izbor. Tačnije, tim za SR trebalo bi da bude u mogućnosti da profesionalno argumentuje svoj postupak izbora i po kojim principima se ta selekcija odvijala. Dakle, koji su neki od glavnih kriterijuma koje treba uzeti u obzir?

Prvo, i najvažnije, kada se bira projekat koji će se pratiti preko socijalne revizije, OCD uzima u razmatranje stranku koja finansira inicijativu. Tačnije, snažno se preporučuju projekti koje u celosti finansira opština. Ipak, ako je projekat od velikog interesa za zajednicu, to može da bude i zajednička inicijativa (tj. opština i ministarstvo), međutim većina sredstava treba da je izdvojena na nivou opštine.

Drugo, izbor projekta koji treba da se nadgleda treba da odražava potrebe zajednice a treba i da služi većem dobru i sveukupnoj dobrobiti čitavog regiona, a ne samo malih grupa. Obično se aktivnosti socijalne revizije sprovode u malim oblastima i za kratak vremenski period. Lokalne OCD obično ne mogu da se angažuju u projektima većih dimenzija zbog ograničenih finansijskih i profesionalnih kapaciteta. Zato, počinjanje sa manjim projektima je više realističan pristup u kontekstu Kosova.

OCD koje implementiraju trebalo bi da obezbede detaljne konsultacije sa zajednicom tokom procesa odabira. Da bi to postigla, OCD koja implementira treba prvo da identifikuje koji su projekti pokretani od strane opštine u datom periodu. Pored ovoga, projekti bi trebalo da budu klasifikovani kao: (a) pružanje usluga i (b) infrastrukturni projekti. Kada se napravi spisak potencijalnih projekata, on bi trebalo da bude distribuiran zajednici u oblasti koja bi od ovih projekata potencijalno mogla imati koristi, sa ciljem zajedničkog izbora i davanja prioriteta određenom projektu za koji su oni iskazali veći interes.

Treće, odluka o vremenskom okviru. OCD koje implementiraju treba da se konsultuju sa timom za SR o tome da li su spremne da nadgledaju projekat koji se trenutno sprovodi ili projekat koji je već zaključen. Obe opcije imaju svojih koristi. Projekat koji je još uvek u fazi implementacije omogućava timu SR da podstakne potencijalne promene koje mogu kasnije imati bolji krajnji rezultat, dok već zaključeni projekat omogućava timu SR da temeljno proceni ukupan uspeh projekta i stvarni uticaj koji on ima na lokalnu zajednicu.

Najpouzdanija metoda je odabir projekta koji je u završnoj fazi, sa 70% - 80% već zaključenog posla. Međutim, to u mnogome zavisi od toga koji su stvarni projekti / inicijative koje vodi određena opština u tom periodu. Ali, ono što ostaje ključno za OCD jeste osluškivanje zajednice. Ponekad su možda najviše voljni da prate projekat koji je već zaključen, ali građani ostaju nezadovoljni učinkom i nije doneta željena korist građanima. U osnovi, njihove potrebe su najvažniji aspekt u fazi selekcije.

Za zaključak, osnovni kriterijumi za izbor projekta bi trebalo da se zasnivaju na sledećim stavkama:

- ✓ Potrebe zajednice
- ✓ Bilo kakve potencijalne neregularnosti oko javnih fondova, kao i nepravilno upravljanje
- ✓ Značajna kašnjenja koja nanose štetu opštoj dobrobiti zajednice
- ✓ Da li je projekat u celosti ili većinom finansiran od strane opštine

FAZA 1 - Faza planiranja

Bilo koji projekti/usluge koji nisu bili korektno zaključeni i zajednica nema osećaj koristi od njih.

KORAK 2: Stvaranje legitimiteta na nivou zajednice

(Uredite da opseg posla i krajnji rezultat budu razrađeni)

Da bi se stvorio legitimitet na nivou zajednice, OCD koje implementiraju treba prvo da uživaju poštovanje i kredibilitet među svojim sugrađanima. Sa druge strane, OCD treba da pravilno informišu članove zajednice šta je cilj ove inicijative i da podstiču aktivno učešće kao ključno sredstvo za uspešan proces socijalne revizije.

Da bi se zajednica ozbiljno angažovala oko inicijative, OCD koja implementira bi trebalo da profesionalno razradi delokrug rada i kakvi će biti krajnji rezultati. Na kraju, oni bi trebalo da stvore platformu koja će zajednici omogućiti da iskazuje zabrinutost i da se zajednički uključi u to kako bi lokalne vlasti pravilno rešile ove probleme.

KORAK 3: Identifikovanje potencijalnog člana tima za socijalnu reviziju

(Obezbediti inkluzivnost i raznovrsnost, sastati se sa pionirima iz zajednice i tražiti postavku za preporuke od građana)

Jedan od glavnih aspekata procesa ostaje identifikacija potencijalnih članova tima za socijalnu reviziju. Organizacija civilnog društva koja je implementator treba da obezbedi da članovi tima SR budu pioniri promena, ljudi koje poštuju njihove zajednice i, što je najvažnije, ljudi koji su željni da se uključe u ceo proces da bi ostvarili opipljive rezultate i bolji život svojih sugrađana.

Jedna od prednosti angažovanja lokalne OCD u aktivnostima socijalne revizije ostaje njihov blizak odnos sa zajednicom zbog svakodnevnog angažovanja u tom određenom području/opštini. Dakle, OCD koja implementira već je svesna ko su ljudi koji mogu potencijalno da donesu više entuzijazma timu za SR zbog redovnog angažovanja u drugim, ranijim inicijativama.

Dakle, koji je najbolji način za identifikovanje ovih članova koji bi sutra mogli na deluju kao agenti promene?

- Identifikovanje oblasti gde će da se odigrava projekat koji ćete pratiti (tj. selo, grad, manje mesto/naselje, itd.);
- Ako je raspoloživo, uvek se sastanite sa seoskim savetom. Neka sela imaju jake i veoma aktivne savete koji ostaju snažno uključeni u slične aktivnosti;
- Identifikovanje lica koja su najglasnija i redovno se angažuju u obezbeđivanju boljih usluga i beneficija za njihovu zajednicu;
- Organizovanje individualnih i grupnih sastanaka sa pripadnicima zajednice koji imaju direktne koristi od projekta.

FAZA 1 - Faza planiranja

Uvek uzmite u razmatranje sledeće:

- ✓ Tim za SR treba da bude raznovrstan, u smislu starosti članova, njihovih profesija i pola. Snažno se preporučuje da žene i pripadnici marginalizovanih grupa budu deo timova za SR;
- ✓ Potrudite se i obezbedite da uvek uključite ljude koji predstavljaju krajnje korisnike konkretnog određenog projekta (tj. ako npr. pratite izgradnju škole, vaš tim za SR treba da uključi nastavnike, direktore, učenike i roditelje)

Članovi tima za SR ne bi trebalo da budu članovi nijedne političke partije, već radije da budu obični građani koji imaju volju da postanu neko ko „unosí promenu u igru“.

Dva preostala koraka sadrže sledeće:

KORAK 4: Uspostavljanje tima za socijalnu reviziju

(uspustavljanje tima od najmanje 10 do 15 članova koji su različitih starosti i profesija)

Održan formalni osnivački sastanak

KORAK 5: Planiranje procesa

(Obezbeđivanje mobilizacije i angažovanje sa institucionalnim akterima tokom početne faze)

Sastanak sa opštinskim akterima da biste ih informisali o koracima tokom početne faze

DODATNI SAVETI! – FAZA 1

- > Prve stvari prvo! Mapiranje svih institucionalnih i drugih relevantnih aktera je presudno važan aspekt;
- > Raznovrsnost ostaje ključalno važna. Obedite da ljudi budu različite starosti i iz različitih profesija. Ranjive grupe takođe treba da budu uključene, gde god je moguće;
- > Obezbedite da svi vladini dokumenti budu na raspolaganju timu za socijalnu reviziju;
- > Zlatno pravilo „što je veći broj, veći je uticaj“ je relevantno. Međutim, kvalitet dolazi ispred kvantiteta tokom socijalne revizije;
- > Obezbedite da institucionalni akteri i ugovorne kompanije budu uključeni od početka;
- > Izaberite procese koji nisu za implementaciju za dug vremenski rok. Projekti koji su već do pola ili skoro završeni se preporučuju.

FAZA 2 - Faza prikupljanja informacija

KORAK 1: Zvanično oformite tim za socijalnu reviziju

Čim se završi faza planiranja, započinje proces socijalne revizije. Tokom ove faze, tim za socijalnu reviziju, koji vodi lokalna OCD, započinje period stvarnog praćenja na početku izabranih procesa za reviziju. Zvanični konstitutivni sastanak tima SR simbolizovaće početak procesa monitoringa. Druga faza je najduža i najintenzivnija. Uključuje je direktne aktivnosti praćenja, posete lokacijama, redovne formalne i neformalne sastanke, sastanke sa opštinskim zainteresovanim akterima i, što je najvažnije, mnoštvo istraživanja i analiza raspoloživih dokumenata, sa ciljem da se ispita da li se ono što je dogovoreno na papiru primenjuje i u stvarnosti. Do kraja ove faze TIM za SR i lokalna OCD koja vodi proces će imati dovoljno kvalitativnog materijala da zakluče da li je proces pravilno sproveden, bilo da je to infrastrukturni projekat, pružanje usluga ili bilo koja druga aktivnost nabavke.

Tokom ovog uvodnog sastanka, trebalo bi jasno da objasnite mandat tima, obim posla, kao i željene krajnje rezultate. Pored ovoga, trebalo bi da ih tačno obavestite o svim koracima za uspešno sprovođenje socijalne revizije i o njihovoj ulozi u svakoj od faza.

KORAK 2: Izradite indikatore učinka radi ocenjivanja

Jedan od bitnih aspekata uspešne socijalne revizije jeste da imate jasnu sliku procesa koje planirate da pratite i ocenjujete, i što je najvažnije, KAKO. Čim se održi prvi sastanak, tim za SR trebalo bi da se okupi i zajednički radi na izradi jasnog i merljivog spiska indikatora učinka (PIT) za određeni proces koji će se nadgledati. PIT može imati onoliko indikatora koliko je primenjivo u slučaju, međutim, tim za SR treba da obezbedi da PIT bude primenjiv i da pruža realna sredstva za temeljno sprovođenje aktivnosti (tj. aktivnosti nabavke, infrastrukturni projekat, usluge itd.). Organizacija za implementaciju mora da ima na umu da bi se tokom izrade nacrt PIT trebalo konsultovati sa svim članovima tima za SR. Pored ovoga, preporučuje se da pre završetka PIT, tim SR obavi posete lokaciji (ako je reč o infrastrukturnom projektu) ili da testira usluge (ako se radi o usluzi). Na ovaj način, tim za SR će imati bolju sliku o stvarnosti, direktnim pregledom situacije, i prikupiće dokaze.

Iako je razvijen na početku, spisak indikatora učinka može da se menja tokom procesa praćenja. Dok se vrši praćenje i nadgledanje (monitoring), dešava se da neki indikatori nisu toliko relevantni kao drugi, a i dinamika izvršavanja praćenih aktivnosti takođe može da promeni indikatore, ili čak da se dodaju novi. Prilikom sastavljanja PIT, TIM za SR - koji vodi lokalna organizacija civilnog društva - trebalo bi da obezbedi analizu svih dostupnih dokumenata i podataka za taj konkretan proces. Čim se finalizira PIT, on bi trebalo da posluži kao osnova za buduće akcije tokom ove faze. Na kraju, PIT je onaj aspekt koji obezbeđuje da proces socijalne revizije bude dobro strukturisan i da bude zasnovan na tačnim pokazateljima za merenje učinka opštinskih aktera prilikom izvršavanja njihovih aktivnosti.

FAZA 2 - Faza prikupljanja informacija

Primer radnog lista za indikatore učinka:

Indikator 1	Plan izvodljivosti, kompletiran
Indikator 2	Selekcija tenderskog pobjednika za implementaciju projekta na osnovu kriterijuma definisanih zakonom
Indikator 3	Operativna kompanija odgovorna za radove je izabrana
Indikator 4	Osoblje građevinske kompanije odgovorne za implementaciju projekta izabrano
Indikator 5	Projekat implementiran u skladu sa planom dinamika i rokovima navedenim u ugovoru
Indikator 6	Budžet za implementaciju projekta dobro isplaniran po realnim tržišnim cenama za taj tip projekta
Indikator 7	Dinamički radni kapacitet uvećan
Indikator 8	Redovno nadgledanje implementacije projekta od strane opštine
Indikator 9	Redovno nadgledanje implementacije projekta od strane tima za reviziju
Indikator 10	Redovni sastanci (svakih 6 nedelja) tima za reviziju u vezi sa procesom implementacije projekta
Indikator 11	Redovni sastanci (4 sastanka) članova tima za reviziju sa Skupštinom opštine u vezi sa procesom implementacije projekta, počev od 1. juna do kraja novembra 2018. godine
Indikator 12	Efikasnost i naponi Odeljenja za nabavke u opštini radi koordinacije, komunikacije i poboljšanja misije tima za socijalnu reviziju
Indikator 13	Najmanje 500 građana je zadovoljno implementacijom projekta
Indikator 14	Prostor "Blok pas Blloku" potpuno funkcionalna i u upotrebi od strane stanovnika naselja
Indikator 15	Održavanje naselja „Blok pas Blloku“ se sprovodi redovno

KORAK 3: Organizovanje redovnih sastanaka i poseta tima za socijalnu reviziju

Da bi tim za socijalnu reviziju bio uspešan, OCD za implementaciju treba da garantuje redovne sastanke tima za SR. Sastanke je poželjno održavati u skupštinskoj sali kad god je to moguće. Iako je broj sastanaka dogovoren u početku, grupa treba da ima fleksibilan pristup. Učestalost sastanaka veoma zavisi od kretanja tokom perioda praćenja. Čak i ako svi članovi nisu u mogućnosti da učestvuju, OCD koja implementira treba da obezbedi diskusiju sa njima. Potrebno je imati na umu da se učešće građana u grupama za socijalnu reviziju odvija na dobrovoljnoj osnovi i to ne bi trebalo da bude u sukobu sa njihovim profesionalnim i ličnim angažmanima. Jedan od najvećih izazova tokom procesa društvene revizije ostaje zadržavanje inspiracije članova tima za SR i njihova aktivnost, s obzirom da nisu finansijski nadoknađeni. Na Kosovu se ovaj izazov udvostručuje, imajući u vidu značajno nizak nivo aktivizma koji postoji među građanima. Kao rezultat toga, kredibilitet OCD za implementaciju igra ogromnu ulogu u osiguravanju ozbiljnog uključivanja tima za SR i odgovornosti tokom čitavog perioda procene. Slično ovome, legitimitet koji OCD stvara tokom ovog perioda takođe doprinosi uspehu procesa. Da bi ovo bilo zaagarantovano, OCD koja implementira treba da bude redovno u kontaktu sa svakim pojedincem koji učestvuje u timu SR, putem formalnih i neformalnih kanala, i da ih usput obaveštava o svakom aspektu. Pored toga, OCD koje implementiraju bi trebalo da pažljivo oslušuju potrebe i preporuke tima SR, ali ne bi trebalo da isključuju ostale članove zajednice na koje utiču rezultati aktivnosti odabrane za procenu. Mapiranje potreba zajednice i podsticanje njihovih preporuka je krajnji cilj socijalne revizije i trebalo bi da služi kao osnova u svim fazama. Sve u svemu, cilj socijalne revizije je da se obezbedi da proces vodi zajednica i da se njihove potrebe ispunjavaju, kao krajnjih korisnika usluga koje se pružaju na opštinskom nivou.

Svrha sastanka tima za socijalnu reviziju:

Obezbediti da proces vodi zajednica preko svojih predstavnika u timu za socijalnu reviziju

Zajednička analiza svih relevantnih dokumenata i procedura

Diskusija o napretku sa njima i redovne terenske posete kada je primenjivo

Redovne konsultacije o indikatorima učinka kada se ciljevi postignu

Zajedničko identifikovanje izazova ili potencijalnih kašnjenja, kao i načina za njihovo rešavanje

Obezbeđivanje platforme koja će služiti za razmatranje drugih pitanja na opštinskom nivou, osim projekata

Na bazi perioda praćenja oceniti saradnju sa uključenim strankama

Kolektivno prikupiti dokaze da bi se ocenila situacija od početka do kraja

KORAK 4: Mapiranje institucionalnih aktera i organizovanje redovnih sastanaka sa njima

Uspešan proces socijalne revizije treba da bude inkluzivan. Na kraju krajeva, lokalne samouprave su te koje sprovode reforme i politike i odgovorne su za krajnji rezultat. Da bi uspeo uticaj na određeni proces, treba uključiti institucionalne aktore od samog početka, inače će socijalna revizija da propadne. Prvi korak ka obezbeđivanju inkluzivnosti jeste lokalna OCD koja se uključuje u nekoliko akcija, uključujući ovde i:

- ✓ Sprovođenje obuhvatnog mapiranja svih aktera, uključujući tu i opštine, civilno društva, zajednicu i medije,
- ✓ Početni sastanak sa opštinskim akterima, poželjno sa gradonačelnikom, sa ciljem da se od njega/nje obezbedi stabilna podrška,
- ✓ Identifikovanje potencijalnih odeljenja odgovornih za implementaciju aktivnosti koje prati tim za socijalnu reviziju (tj. Odeljenje za javne službe, Odeljenje za zdravstvo, obrazovanje, itd.) u zavisnosti od prirode projekta koji treba da se prati,
- ✓ Odeljenje za nabavke treba uvek da bude uključeno,
- ✓ Organizovati početni sastanak sa gore navedenim odeljenjima sa ciljem da se informišu o inicijativi i da se traži njihova podrška tokom trajanja procesa, i
- ✓ Obezbediti da svi relevantni akteri budu redovno informisani o aktivnostima tima za socijalnu reviziju.

Drugi važan aspekt za ostvarivanje željenog uticaja jeste uključivanje lokalnih medija. Sa ovim u vezi, ranija

Redovni sastanci sa opštinskim akterima koji direktno doprinose saradnji između građana i njihovih izabranih predstavnika, što je aspekt koji nedostaje na Kosovu. Ovo takođe jača ulogu građana u procesu odlučivanja.

saradnja medija i OCD koji vode proces je od velikog značaja, zato smo u prethodnim odeljcima razjasnili da je kredibilitet OCD koji vodi proces značajan za obezbeđivanje uspešnog procesa socijalne revizije, u odnosu na medije ili opštinske aktore.

Uključivanje lokalnih medija u proces garantuje da radnje preduzete socijalnom revizijom, kao i ukupni uticaj koji to ostvari, dopru od većeg broja pripadnika zajednice, naročito u udaljenijim oblastima, gde se konvencionalni mediji i dalje najviše koriste. Da bi se mediji uključili, OCD koja implementira treba da ih redovno obaveštava o aktivnostima i sastancima koje organizuje tim za SR, kako bi mogli da pokrivaju sve aktivnosti i da ih naširoko distribuiraju građanima tog određenog područja. Da bi se u potpunosti zabeležilo i ispratilo uticaj postignut tokom procesa, implementaciona organizacija civilnog društva definitivno bi, kad god je to moguće, trebalo da obezbedi prisustvo lokalnih medija.

KORAK 5: Prikupljanje dokaza i dogovor o finalnim rezultatima

Prikupljanje svih potrebnih dokaza, njihova analiza i usaglašavanje oko konačne ocene, ostaje osnovni element socijalne revizije. Kao što je prethodno razjašnjeno, ova druga faza je najduža i većina aktivnosti preduzetih tokom ove faze doprinosi postizanju konačne ocene, na osnovu perioda praćenja i prikupljenih dokaza. Tim za SR trebalo bi da obezbedi potpunu i detaljnu analizu svih prikupljenih podataka, identifikujući ključne faktore i obrasce koji podrivaju verodostojnost, efikasnost i odgovornost aktivnosti javnih nabavki, ako se naiđe na njih.

Prikupljanje činjenica je složen i veoma zahtevan zadatak. Lokalna OCD koja vodi proces trebalo bi da obezbedi nesmetan proces i da redovno pruža pomoć i podršku timu za SR. U poređenju sa članovima tima za SR, pretpostavlja se lokalna OCD da ima veliko iskustvo u prikupljanju i analiziranju podataka, pa bi njihovi predstavnici trebalo da deluju kao mentori za tim za SR i istovremeno da podižu kapacitete građana.

Proces treba da obuhvati sledeća dva aspekta:

ANALIZA RASPOLOŽIVE DOKUMENTACIJE – Tokom redovnih sastanaka organizovanih za tim za socijalnu reviziju, OCD koja implementira treba da obezbedi da sva dokumenta vezana za odabrani projekat budu dostupna i da se redovno analiziraju i upoređuju sa spiskom indikatora učinka sačinjenim na početku. Konkretno, tim za SR treba da dobije i analizira javne dokumente opštine (tj. tehničke projekte, menadžerske evidencije, knjige gotovinskog plaćanja) kako bi procenio nivo transparentnosti, efikasnosti i odgovornosti projekta koji tim ocenjuje.

Koji su relevantni dokumenti koji treba da se pribave?

Da bi proces bio uspešan i procena zasnovana na dokazima, OCD koja implementira treba da obezbedi da svi relevantni dokumenti budu dostupni i da se redovno konsultuje tokom procesa praćenja. Bilo da se radi o infrastrukturnom projektu ili usluzi, glavni dokumenti koje treba pribaviti su sledeći:

- ✓ Svi relevantni dokumenti u vezi sa nabavkama (uključujući tenderski postupak, otvoreni poziv za nabavku, kriterijume selekcije, itd.)
- ✓ Finalni ugovor potpisan između opštine i uspešnog učesnika tendera;
- ✓ Plan izvodljivosti ako je raspoloživo;
- ✓ Plan izvodljivosti ako je raspoloživo;
- ✓ Detaljan budžet za implementaciju projekta, sa svim budžetskim linijama dodeljenim svakoj aktivnosti;
- ✓ Bilo kakvi podgovori, ako su na raspolaganju;
- ✓ Finansijski izveštaji koji su na raspolaganju za projekat;
- ✓ Dizajn projekta po kojem je ugovor dodeljen.

FAZA 2 – Faza prikupljanja informacija

ORGANIZOVANJE TERENSKIH POSETA – Jedan od najboljih aspekata za proveru realne situacije na terenu jeste izvođenje redovnih poseta lokaciji ako tim za SR nadgleda infrastrukturni projekat (tj. izgradnju nove škole, obnovu zdravstvenog centra, revitalizaciju parka itd.). U ovom pogledu, predstavnici OCD bi trebalo da obezbede da se redovne posete planiraju sa početnim planom rada, jer predstavljaju jednako važno sredstvo kao i prikupljanje dokaza u tekućim konsultacijama. Učestalost poseta lokaciji može se menjati u zavisnosti od intenziteta implementacije ili izazova na koje se nailazi. Uz ovo, OCD treba da ostane budna i da organizuje posete u zavisnosti od potrebe.

Posete lokaciji se takođe mogu izvoditi ako nadgledanje usluga prati određeni proces socijalne revizije. Iako su ljudi iz tog određenog područja dobro upoznati sa kvalitetom usluga koje se redovno pružaju, ako je lokalna uprava pokrenula aktivnosti nabavke radi poboljšanja određene usluge, tim za SR bi trebalo da redovno posećuje mesto/instituciju gde se usluga pruža i da testira da li su ta poboljšanja vidljiva. Fotografiska ili video dokumentacija je takođe vrlo efikasna metoda za praćenje postignutog napretka u određenom periodu.

Sve u svemu, OCD koje implementiraju treba da imaju na umu da izvođenje ove vrste aktivnosti omogućava timu za socijalnu reviziju da pažljivo nadgleda dato područje/projekat i da, samim tim, ima korektnu procenu do kraja perioda monitoringa.

SAGLASNOST O FINALNIM REZULTATIMA OCENE – Nakon što se svi aspekti pomno nadgledaju i tokom dužeg perioda, OCD bi trebalo da okupi tim za socijalnu reviziju na završnom sastanku koji ima za cilj da se sa njima detaljno razmotre svi podaci koji dolaze iz perioda praćenja. Od ključne je važnosti za OCD koja implementira da pre ovog sastanka pruži timu za SR strukturisan pristup za ovu završnu raspravu. Tačnije, OCD treba da izradi detaljne tačke za diskusiju i odluke koje bi trebalo da budu donete na ovom sastanku. Tim za SR trebalo bi da bude svestan da se odluka ne donosi ad hoc, već je ona rezultat dugog procesa praćenja. Svi podaci i analize koje su sprovedene tokom perioda praćenja treba da budu detaljno razmotreni tokom ovog sastanka, a vrlo je važno osigurati da svaki član tima SR dobro poznaje ocenu i da bude u potpunosti uključen u stavove iskazane u završnom izveštaju koji će biti i krajnji rezultat procesa.

Da bi podaci bili dobro predstavljani, preporučuje se da format bude što jednostavniji. Ovo bi značilo, nakon što se prikupe svi podaci, tim bi trebalo da ih prevede u pozitivne i negativne aspekte, u jednostavan list tabele. Kada su podaci raščlanjeni, tim bi prvo trebalo da počne sa diskusijom i priznavanjem pozitivnih aspekata, a zatim

da posveti jedno poduže vreme negativnim aspektima ili izazovima. Ova struktura omogućava grupi da bolje analizira šta je u pitanju i kako dalje zagovarati pred svojim lokalnim vlastima, sa krajnjim ciljem da poboljša određeni projekat/inicijativa koja se nadgleda.

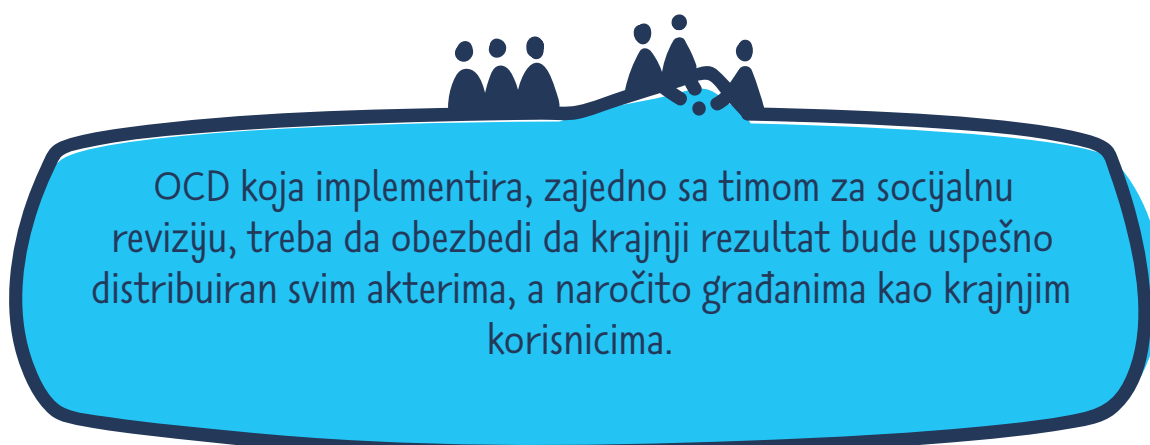
DODATNI SAVETI! – Faza 2

- > Da bi tim za socijalnu reviziju bio uspešan, postarajte se da neki od članova tima za socijalnu reviziju budu pioniri u svojoj zajednici i da imaju izražene liderske veštine;
- > Obezbedite da sastanci ne budu odlagani ili ređi u odnosu na početni plan! Veoma je važno organizovati onoliko sastanaka koliko je planirano kako bi tim bio aktivan;
- > Sastanci tima za socijalnu reviziju treba da imaju dobru strukturu kako bi diskusije izrodile konkretne rezultate;
- > Bilateralni sastanci su podjednako važni. Obaveza OCD koja implementira je da organizuje sastanke članova tima za socijalnu reviziju sa predstavnicima iz opštine;
- > Takođe, OCD bi trebalo da se usput uključi u direktno povećanje analitičkih i profesionalnih kapaciteta članova tima, pružajući im redovno ekspertizu i platformu za diskusije o različitim aspektima tokom perioda analize i procene;
- > Budite prilagodljivi! Ne mogu se sve aktivnosti odvijati kako su na početku bile planirane. Uspešan proces socijalne revizije često za sobom povlači veću količinu obaveza nego što je planirano;
- > Uvek imajte na umu da tim za SR obavlja sav ovaj posao na dobrovoljnoj osnovi i poštujujte to tokom procesa.

FAZA 3 - Javni dijalog i distribuiranje dokaza

Procena bez odgovarajuće javne rasprave uopšte ne ostvaruje željeni uticaj. Osnovni princip socijalne revizije je podsticanje građanskog aktivizma, preciziranje izazova i potencijalnih nezakonitih akata lokalnih vlasti, kao i pripisivanje zasluga kada naši izabrani predstavnici redovno poboljšavaju svoje usluge.

Socijalna revizija omogućava grupi pripadnika zajednice da postanu lideri u nadgledanju svojih organa vlasti i omogućava im da osnaže ostale članove zajednice uključivanjem u slične inicijative, i, što je najvažnije, podiže se među njima svest o njihovoj ključnoj ulozi u traženju svog osnovnog prava da pozivaju svoje izabrane predstavnike na odgovornost.

Na Kosovu je potreba da se dopre do šire javnosti još važnija. S obzirom na to da je socijalna revizija u velikoj meri metoda koja je još uvek nepoznata i zajednicama i institucijama, uspešno objavljivanje i distribuiranje rezultata i dalje je presudno važno za povećanje svesti zainteresovanih aktera o efikasnosti ovakvog inovativnog instrumenta društvene odgovornosti. Ovaj priručnik daje detaljne korake za obezbeđivanje uspešne distribucije krajnjih rezultata.

KORAK 1: Razrada strategije komunikacije za distribuiranja ključnih nalaza socijalne revizije.

Da li je proces socijalne revizije uspešan u velikoj meri zavisi od odgovarajuće strategije distribuiranja ključnih nalaza koji proizilaze iz perioda praćenja. Ispravna strategija distribucije treba da uzme u obzir sledeće aspekte:

Redovna ažuriranja putem društvenih mreža i drugih dostupnih komunikacionih kanala za aktivnosti koje preduzima tim za SR;

Infografika radi bolje vizuelizacije nalaza i da bi bilo privlačnije ljudima za čitanje;

Video i foto dokumentacija celokupnog procesa koju bi trebalo naširoko deliti zajednici i javnosti uopšte;

Izjave u medijima, kad god je to moguće. Mediji ostaju jedan od ključnih aktera koji doprinose širenju priče u masovnim zajednicama.

KORAK 2: Organizovanje koordinacionih sastanaka izmedju tima za socijalnu reviziju i lica iz opštine.

Iako bi sastanci tima za SR i predstavnika opština trebalo da se organizuju redovno, pred kraj bi te sastanke bi trebalo intenzivirati. Kako tim za SR bude imao više nalaza, lakše će im biti da diskutuju o neophodnim promenama i da opštinskim akterima pruže čvrste argumente za preduzimanje bilo kakvih mera koje su neophodne tokom završne faze. Pre organizovanja javnog događaja, preporučuje se da tim za SR organizuje sastanak sa opštinskim vlastima sa ciljem da se konsultuju o konačnim nalazima koji proizilaze iz perioda monitoringa. Važno je da sastancima prisustvuje što veći broj učesnika. Pored toga, u cilju širenja publike preporučuje se i pozivanje lokalnih medija. Ako mediji ne budu prisutni, tim može da objavi saopštenje za javnost o glavnim temama o kojima se razgovaralo na tim sastancima.

KORAK 3: Razmatranje organizovanja finalnog okruglog stola za diskusiju o oceni.

Završni okrugli sto trebalo bi da posluži kao završna aktivnost dugog procesa monitoringa koji je sproveo tim za socijalnu reviziju. Ovo bi trebalo da posluži kao platforma za javno širenje ključnih nalaza široj javnosti. Iako bi ovo moglo imati finansijske implikacije, snažno se preporučuje završni okrugli sto. Ako organizaciji nedostaju budžetska sredstva, treba razmotriti alternative, kao što je iznajmljivanje opštinske hale koja bi mogla da bude besplatna.

Da bi završni skup bio uspešan, OCD koja implementira treba da sprovede sledeće aktivnosti:

1. Obezbedite da panel bude sveobuhvatan. Trebalo bi da ima predstavnika iz opštine (tj. gradonačelnika ili direktore nadležnih odeljenja odgovornih za sprovođenje projekta koji nadgleda tim za SR). Pored toga, jedan do dva člana tima SR takođe bi trebalo da budu deo panela, u zavisnosti od obima grupe i projekta koji se prati.
2. Dobar voditelj za moderiranje diskusije. Diskusija tokom završnog događaja trebalo bi da bude strukturirana tako da bude delotvorna. Na početku, OCD koja implementira bi trebalo da predstavi izveštaj koji sadrži pregled procesa praćenja i glavne nalaze. Profesionalni voditelj za moderiranje diskusije smatra se neophodnim da bi događaj postigao željeni efekat.
3. Obezbedite ozbiljno učešće. Osim panela i članova tima SR, poziv treba proširiti i na širi spisak potencijalnih učesnika. U ovom smislu, pozivnice treba da se pošalju svim članovima zajednice, drugim opštinskim odeljenjima, drugim lokalnim OCD, građanskim aktivistima, međunarodnoj zajednici i terenskim stručnjacima.
4. Obezbedite medijsku pokrivenost. Da bi događaj dospeo do većeg broja građana, medijsko izveštavanje je od najveće važnosti. Kao rezultat toga, organizacija civilnog društva koja implementira treba da pošalje pozivnicu medijima dan pre održavanja događaja i da oni potvrde svoje prisustvo telefonskim pozivom, ako bude potrebno.
5. Distribuirajte infografike. Ako izveštaj sadrži setove infografike, važno je da se oni posebno objavljuju tokom događaja i prikazuju putem monitora. Takođe je dobrodošla štampana verzija na svim lokalnim jezicima.
6. Distribuirajte takođe i kratke dokumentarne klipove, ako su napravljeni. Slično kao i sa infografikama, preporučuju se kratki dokumentarni filmovi koji hronološki prikazuju rad tima SR. Ako su takvi video snimci dostupni, trebalo bi ih emitovati tokom završnog događaja.
7. Pošaljite saopštenje za medije. Nakon događaja, OCD koja implementira treba da pošalje izjavu za štampu sa glavnim tačkama iz diskusije i sa stavovima iskazanim tokom okruglog stola. Saopštenje za štampu treba poslati svim lokalnim i nacionalnim medijima, radi šireg dopiranja do publike.
8. Tokom događaja treba da koristite društvene mreže. Da bi se došlo do raznolike publike, OCD koja se bavi implementacijom treba da koristi društvene mreže i da aktivno objavljuje stavove panela u realnom vremenu, za vreme trajanja samog događaja.
9. Ispratite ovo porukom - zahvalnicom. Nakon događaja, OCD koja implementira trebalo bi da isprati zahvalnicom sve one koji su bili prisutni tokom okruglog stola i da im pošalje i dostupne publikacije (izveštaje, infografike, video).

KORAK 4: Koordinisanje javnog dijaloga između građana i odgovornih opštinskih organa.

Sprovođenje socijalne revizije uvek bi trebalo da sadrži i postupak naknadnog praćenja. Organizacija koja implementira trebalo bi da obezbedi da se nakon završnog događaja odvija javni dijalog između građana i opštinskih vlasti, sa ciljem da se proverí da li opština rešava i primenjuje preporuke koje je dao tim SR. Pored ovoga, to takođe doprinosi poboljšanju odgovornosti i transparentnosti lokalnih samouprava. OCD koje implementiraju treba da organizuju sastanke građana i opštinskih vlasti sa ciljem da razgovaraju o obimu u kojem su njihovi izabrani predstavnici prepoznali potrebe zajednice. Pritisak za sprovođenje takvih preporuka može se uputiti i na druge načine, kao što su, mediji, javni forumi, e-mail, kanali na društvenim mrežama i druge javne platforme koje su na raspolaganju.

DODATNI SAVETI! – Faza 3

- > Ako postoji dovoljno finansijskih sredstava, uvek se pobrinite za profesionalne fotografije, takođe, kratki video dokumentarni filmovi su efikasna metoda za dokumentovanje procesa.
- > OCD koja implementira treba da ima strategiju komunikacije tokom celog procesa. Strategiju bi trebalo široko distribuirati i takođe i konsultovati sve članove i učesnike socijalne revizije.
- > Upotreba društvenih mreža kao platformi za redovne i specijalne aktivnosti komunikacije između članova tima društvene revizije i opština.
- > Neka mediji stalno budu informisani i zahtevajte od njih partnerstvo.

FAZA 4 - Nastavak i održavanje ritma rada

Lokalni OCD i članovi SA tima trebalo bi da imaju obaveze i nakon završetka procesa. Obe strane treba da koriste ključne nalaze za dalje zalaganje u vezi sa određenim pitanjima, a podrška medija i društvenih platformi su efikasan način da se to postigne.

OCD i tim za socijalnu reviziju treba da iskoriste priliku da predstave proces kao uspešan primer i da ohrabre druge da razmisle o korišćenju ovoga radi omogućavanja stvaranja boljeg životnog okruženja za svoju zajednicu!

Timu za socijalnu reviziju se snažno preporučuje da isprati sa predstavnicima opština da li su njihove preporuke uzete u razmatranje i jesu li usvojene. Nalazi bi trebalo da budu konkretni i zasnovani na dokazima.

PRIMERI ZAKLJUČAKA

Zaključci

- Nepoštovanje standarda ugovora
- Greške u projektu
- Opasni delovi u parku
- Nedostatak vodje projekta

Zaključci

- Opasni delovi u sportskom igralištu
- Nedostatak protiv-požarnih stepeništa
- Neadekvatni uslovi za učenje za predškolsku decu
- Opasnost od psa lotalica
- Opasnost za decu od otvorenog odvodnog kanala

Lokalna OCD i članovi tima bi trebalo da obezbede da njihov uticaj ne bude ograničen na samo jedan izveštaj koji skuplja prašinu u opštinskim fjkama.

U zemljama u razvoju se često dešava da određena institucija ne razmotri istinski preporuke male grupe ljudi, a naročito na Kosovu, gde građanski aktivizam tek treba da se u velikoj meri podstiče. Kao rezultat, praćenje je zato obavezno da bi građani mogli da vide stvarne koristi i da obezbede korektno poboljšanje određenog procesa.

Izuzetno je važno pronaći načine za očuvanje ostvarenog tempa aktivnosti i obezbediti da odgovarajući organi vlasti uzimaju u obzir preporuke koje su proizašle iz procesa socijalne revizije.

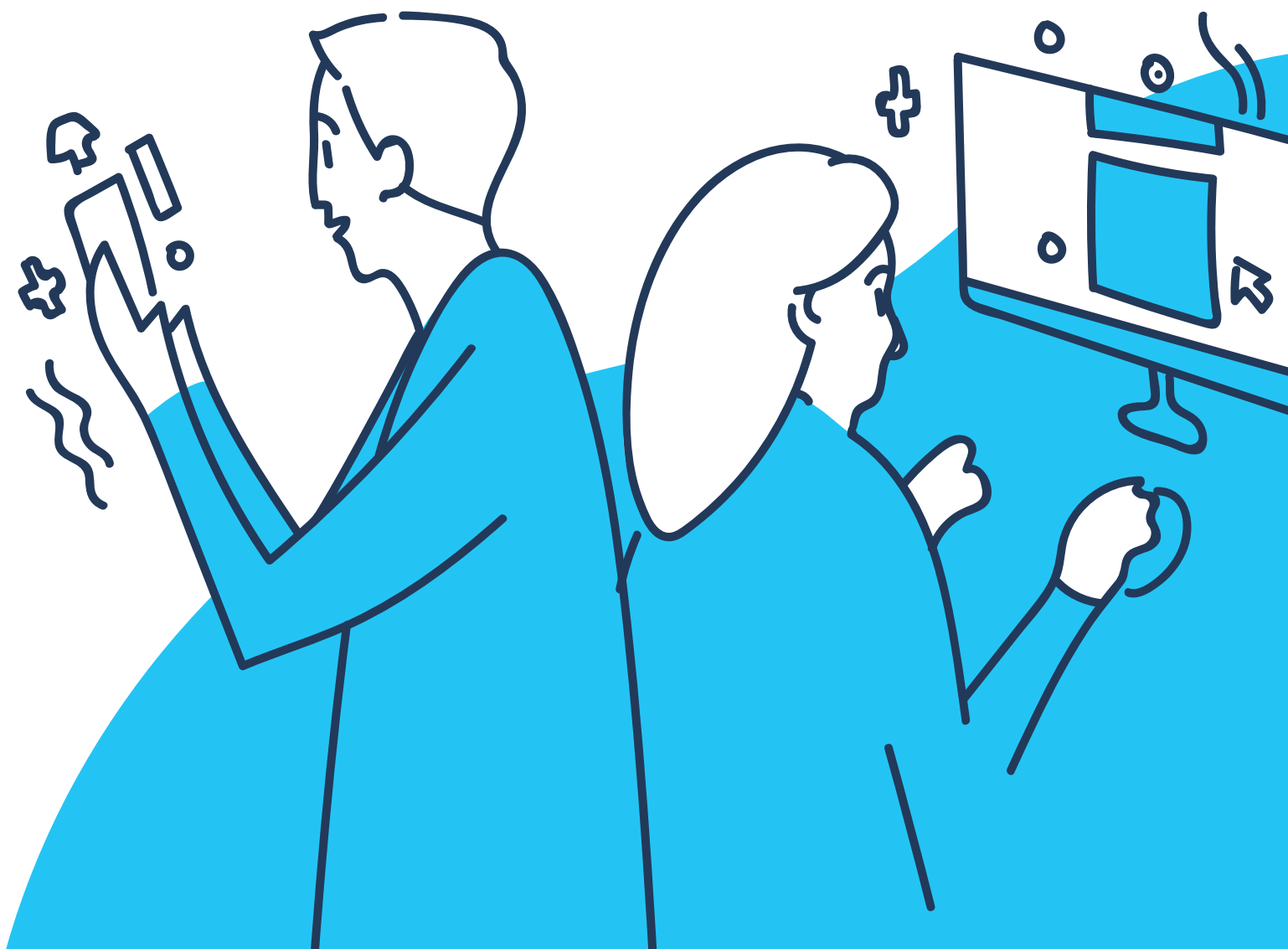
FAZA 4 - Nastavak i održavanje ritma rada

Da bi se ovo ostvarilo, OCD koja implementira treba da preduzme sledeće mere:

- ✓ Nakon završetka procesa, nakon određenog vremenskog perioda (maksimalno 6 meseci), OCD bi trebalo da sazove mali okrugli sto na kojem će se okupiti predstavnici opština, Tim za socijalnu reviziju, mediji i drugi članovi zajednice, sa ciljem da razgovaraju o tome koje konkretne preporuke su implementirane nakon što su dogovorene.
- ✓ Ako opštinski organi nisu uspeli da ispune svoja obećanja, lokalna OCD trebalo bi da nađe sredstva za „pritisak“ na opštinu da se pozabavi ovim problemom, a to bi se moglo učiniti medijskim izjavama i korišćenjem platformi društvenih mreža.
- ✓ Ako se naiđe na ovo, takve zabrinutosti bi takođe trebalo široko podeliti u zajednici, tako da pritisak bude veći i da ne bude ograničen samo na lokalne OCD.

DODATNI SAVETI! – Faza 4

- > Ako se naiđe na izazove, preporučuje se podrška drugih lokalnih i centralnih organizacija civilnog društva
- > Trebalo bi da koristite platforme društvenih mreža, one predstavljaju najjeftiniju metodu za iskazivanje stavova i mišljenja
- > Redovno se angažujte u interakciji sa medijima
- > Obezbedite da se osvrnete na izazove na koje ste naišli, kao i na pouke koje ste izvukli

PROCENA RIZIKA I IZAZOVA: Šta bi lokalne OCD trebalo da imaju na umu?

Organizacija spremna da izvrši socijalnu reviziju na Kosovu treba da razmotri nekoliko aspekata koji mogu biti nametnuti kao rizik ili izazov tokom faze implementacije. Ovaj priručnik pruža jedan broj njih koji mogu predstavljati realnu opasnost za ukupni uspeh.

RIZICI	UBLAŽAVANJE
Nedostatak političke volje za angažman sa inicijativom tima SR	<ul style="list-style-type: none"> – OCD koja implementira treba da je posvećena jačanju saradnje sa lokalnim vlastima i da prizna i prihvati njihovu ulogu kao lidera u procesu – Lokalni organi vlasti treba da budu potpuno svesni toga da poboljšanje života građana znači prosperitet i bolje šanse za strane investicije i ekonomski razvoj njihovog regiona
Nedostatak volje građana da se angažuju u procesu socijalne revizije	<ul style="list-style-type: none"> – OCD koja implementira treba da informiše zajednicu o njihovoj značajnoj ulozi u zahtevanju svojih prava iz Ustava – Treba da im se razjasni da će uticaj koji se ostvari tokom procesa na kraju doneti koristi za njih i njihovo blagostanje – Građani treba da budu informisani da Socijalna revizija dovodi pripadnike zajednice u srž i pruža im legitimitet
Problem ili naponi OCD oko pristupa neophodnoj dokumentaciji	<ul style="list-style-type: none"> – Pristup bitnim dokumentima je suštinski važan za proces – OCD treba da obezbede ostvarivanje prava na pristup javnim dokumentima, garantovanog Zakonom o pristupu javnim dokumentima
Zainteresovanost članova Socijalne revizije vremenom opada	<ul style="list-style-type: none"> – Da bi se ublažio ovaj rizik i obezbedilo da tim za Socijalnu reviziju bude reprezentativan, OCD treba uvek da ima rezervni spisak za nove potencijalne članove koji bi se pridružili timu, kao i plan za njihovo integrisanje u datoj odgovarajućoj fazi
Nedovoljno medijske pažnje	<ul style="list-style-type: none"> – Mediji treba da konstantno budu informisani i edukovani u vezi sa procesom – Redovne pozivi i saopštenja za štampu su obavezni
Nedostatak kadrovskih kapaciteta	<ul style="list-style-type: none"> – OCD koja implementira treba da redovno podiže kapacitete svojih članova i da ih obučava o tome kako se implementiraju instrumenti za socijalnu odgovornost – Poboljšanje veština istraživanja i zagovaranja je takođe važan aspekt, s obzirom da se mnoge analize odvijaju tokom procesa
Finansijske mogućnosti	<p>Redovno dopiranje do potencijalnih donatora i traženje fondova po dve osnove:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Instrumenti za socijalnu odgovornost su inovativna sredstva za podizanje nivoa odgovornosti i transparentnosti 2. Socijalna revizija osnažuje organizacije i građane

ZAKLJUČAK

U demokratijama u razvoju kao što je Kosovo, građanski aktivizam ostaje presudno važan da institucije poboljšaju svoju odgovornost i opšti učinak. Sa druge strane, instrumenti društvene odgovornosti su dokazali da daju ogromne rezultate ako se pravilno primene. Škole su redizajnirane, usluge su dodatno razvijene i infrastruktura je olakšala život mnogim zajednicama zahvaljujući primeni instrumenta za socijalnu odgovornost!

Da li je vreme da kosovske OCD, kao i institucionalni akteri, prihvate ovu činjenicu i da bolje predstavljaju svoje građane?

Ovaj priručnik pruža brojna objašnjenja zašto bi OCD trebalo da odmah razmotre prihvatanje društvene odgovornosti i osnaživanje zajednica širom Kosova!

Da li su kosovske lokalne organizacije spremne da uvedu takve inovativne koncepte? Iako je prilično neujednačeno, lokalno civilno društvo je u potpunosti sposobno da primenjuje instrumente društvene odgovornosti, uz pomoć svoje zajednice i prijatelja iz međunarodne zajednice.

Sa druge strane, institucionalni akteri treba da se istovremeno uključe u primenu instrumenata društvene odgovornosti na Kosovu, kako bi se obezbedilo bolje pružanje usluga, zatim povećala njihova delotvornost, a i kako bi se obezbedilo da se građani redovno uključuju i konsultuju tokom dizajniranja i sprovođenja politika.

Dakle, koji je jedan od glavnih aspekata koji lokalno civilno društvo čini sposobnim da primenjuje takve koncepte?

Ovaj Priručnik tvrdi da postoji mnogo razloga, ali KREDIBILITET U ZAJEDNICI ostaje ključni. Ako organizacija ima veliki ugled u svom regionu, mobilizacija članova zajednice ne bi trebalo da bude razlog za brigu.

Sve dok organizacije konsultuju ovaj priručnik, kao i najbolje prakse širom sveta, svaki proces društvene odgovornosti imaće uticaja. Za zaključak, organizacija nikada ne bi trebalo da zaboravi da socijalna revizija stavlja građane na prvo mesto, jer nju vode građani.

